

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Column: Reizen in de praktijk. De grand tour van Johan en Cornelis de Witt, 1645-1647

Auteur: Ineke Huysman

Verschenen in Skript Historisch Tijdschrift, jaargang 48.2, pp. 51-53.

© 2026 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

REIZEN IN DE PRAKTIJK

DE GRAND TOUR VAN JOHAN EN CORNELIS DE WITT, 1645-1647

Ineke Huysman

Reizen in de zeventiende eeuw was meer dan alleen verplaatsen. Integendeel: de grand tour van Johan en Cornelis de Witt laat zien hoe reizen toen feitelijk in zijn werk ging. Wanneer we aan een zeventiende-eeuwse grand tour denken, zien we al snel een romantische vormingsreis voor jongeren uit de elite. Wie echter het reisjournaal en het kasboek van Johan de Witt bestudeert, krijgt een ander beeld.

Afbeelding 1: Kasboek van Johan de Witt, Nationaal Archief.

In oktober 1645 vertrokken Johan en Cornelis de Witt uit Dordrecht voor een lange educatiereis door Frankrijk, Zwitserland en Engeland. Bijna twee jaar later keerden zij terug. Hun aantekeningen laten zien dat zo'n reis niet alleen bestond uit universiteiten, hoven en bezienswaardigheden, maar ook uit dagelijkse zaken zoals paarden, kleding, bankiers en postroutes en uitgaven. De broers, achttien en twintig jaar oud, vertrokken op 14 oktober 1645 uit Dordrecht en reisden via Hellevoetsluis naar Le Havre. Een rechtstreekse reis over land naar Frankrijk was onmogelijk: de Tachtigjarige Oorlog woedde nog en de Spaanse Nederlanden waren voor reizigers uit de Republiek onveilig. Vanuit Le Havre reisden de mannen via Rouen naar Parijs, waar ze op 26 oktober aankwamen. Daar maakten ze kennis met het hofleven en zagen ze onder andere de jonge Lodewijk XIV de maaltijd gebruiken. Na enkele weken vervolgden ze hun weg langs verschillende steden aan de Loire. Op 20 november bereikten ze Angers, waar ze drie maanden bleven. De stad was een bekende halte voor Nederlandse studenten. Johan en Cornelis behaalden er in december 1645 een bul in de rechten en volgden daarnaast dans- en schermlessen. Daarna trokken ze verder door Frankrijk en verbleven ze onder meer langere tijd in Montpellier, een universiteitsstad met een levendig studentenmilieu. De reis ging verder via de Provence en het Rhônedal naar Genève, waar zij de Geneefse calvinist Giovanni Diodati ontmoetten met wie hun vader correspondeerde. In oktober 1646 keerden ze terug naar Parijs om er te overwinteren.

In het voorjaar van 1647 maakten ze nog een korte rondreis door West-Frankrijk en staken daarna vanuit Calais over naar Engeland. Ze bezochten onder andere Londen, Stonehenge, Oxford, Bath. Tijdens hun verblijf in Engeland kregen

ze een audiëntie bij de gevangengenomen koning Karel I, die midden in de Engelse burgeroorlog zijn macht had verloren. Eind juli 1647 keerden de broers via Zeeland terug naar Dordrecht.

De praktijk van het reizen

De reis besloeg in totaal meer dan 6.200 kilometer. Op reisdagen legden de broers gemiddeld ongeveer vijftig kilometer af, meestal te paard. Ze kochten onderweg eigen paarden en betaalden voortdurend voor voer, stalling, zadelmakers en hoefsmeden. Daarnaast maakten zij gebruik van schepen voor langere trajecten, zoals de oversteek naar Frankrijk en de reis naar Engeland. Uit Johans kasboek blijkt dat kleding de grootste kostenpost was, aanzienlijk hoger dan vervoer of studie. Hoeden, mantels, kousen, kant, linten, schoenen, pluimen en handschoenen namen een groot deel van het budget in beslag. Dat laat zien dat uiterlijk een voorwaarde was om serieus genomen te worden in de kringen waarin zij zich bewogen. Naast kleding gaven Johan en Cornelis geld uit aan theater, lessen, kaarten, schrijfbestedingen en boeken. Tijdens hun reis schaften de broers verschillende werken aan, zowel studieboeken als populaire literatuur. Ze kochten onder meer recente werken van René Descartes, een algebra van Jacques Pelletier du Mans en de roman *Don Quichot* van Miguel de Cervantes. Boeken waren kostbare aankopen en vormden een belangrijk onderdeel van de intellectuele bagage, die zij mee terugnamen naar de Republiek.

**Afbeelding 2: Parijs, Rue de Seine,
(het huis met de groene poort).**

Tijdens hun reis verbleven de broers in herbergen, waarvan Johan steeds de namen noteerde. Bij langere verblijven huurden ze kamers of namen ze hun intrek in een pension. In Angers woonden ze maandenlang op hetzelfde adres. In Parijs overwinterden ze in het logement *À la ville de Brisac* aan de *Rue de Seine*, een bekende verblijfplaats voor protestantse reizigers, waar in andere jaren ook leden van de familie Huygens verbleven.

Voedsel vormde eveneens een aanzienlijke uitgave. Naast gewone maaltijden noteerde Johan aankopen van lekkernijen als oesters, ham, aardbeien, confituren, citroenen en suiker. Gezamenlijke maaltijden boden bovendien gelegenheid om contacten te onderhouden met diplomaten, bankiers, landgenoten en andere reizigers.

De wereld onderweg

De broers reisden niet met grote hoeveelheden contant geld. In plaats daarvan maakten zij gebruik van wissels en kredietbrieven. In Parijs konden zij terecht bij de invloedrijke bankier Johan Hoeufft, bij wie zij tijdens hun winterverblijf geregeld geld opnamen. Ook elders op de route maakten zij gebruik van financiële contacten. Hun vader Jacob de Witt financierde de reis en hield op afstand streng toezicht. Johan en Cornelis moesten hem geregeld schrijven en hun uitgaven verantwoorden. Correspondentie was daarbij onmisbaar. Brieven hielden het contact met thuis in stand en vormden tegelijk een middel van controle. Post werd langs vaste routes vervoerd en op vaste punten ingeleverd en opgehaald, maar de bezorging bleef traag en onzeker. Brieven konden weken onderweg zijn of zelfs geheel verdwijnen. Onderweg kwamen de broers ook in aanraking met de katholieke religieuze wereld van het zeventiende-eeuwse Frankrijk. In Loudun bezochten zij de ursulinen-non Jeanne des Anges, die bekend stond vanwege vermeende bezetenheid en stigmata. In Zuid-Frankrijk beklommen zij de steile berg naar de grot van Maria Magdalena bij La Sainte-Baume, nog steeds een bekende katholieke bedevaartplaats. Opvallend is dat zij, ondanks hun protestantse achtergrond, tijdens hun grand tour veel van zulke plaatsen bezochten en met buitengewone belangstelling relieken en andere religieuze curiositeiten bekeken en beschreven.

Voor zover bekend schreven Johan en Cornelis niet precies op waarom ze juist deze steden en landen kozen. Maar hun route spreekt wel duidelijke taal. Ze reisden langs plaatsen waar iets te halen viel: een academische graad, goede lessen, Frans taalgebruik, protestantse contacten, betrouwbare geld- en handelsnetwerken, en vooral toegang tot mensen van naam. Daarbij maakten ze, zoals veel reizigers, gebruik van vaste reisgidsen die aanwezen welke steden, routes en bezienswaardigheden de moeite waard waren. Dat sluit aan bij wat Johan later zelf schreef: reizende jongemannen moesten vooral ‘personagiën’ en mensen ‘van renommée’ leren kennen. De Grand Tour was dus geen toeristisch rondje, maar een gerichte leerschool.

Wie vandaag het reisjournaal en het kasboek van Johan de Witt bekijkt, ziet hoe praktisch zo’n grand tour eigenlijk was: een lange reis te paard, twee jaar onderweg door weer en wind, over bergen en slechte wegen, langs herbergen en postroutes. In die alledaagse details wordt zichtbaar hoe jonge regenten hun weg leerden vinden in de internationale wereld waarin zij later zelf zouden opereren.

Ineke Huysman is historicus bij het Huygens Instituut (KNAW) en onderzoekt de correspondentie en netwerken rond Johan de Witt, Constantijn Huygens en de stadhoudersvrouwen in de zeventiende eeuw.

Het journaal en kasboek van de reis worden bewaard op het Nationaal Archief, 3.20.66.01 De Witt Beijerman, inv. nr. 1. Op johandewitt.nl/de-grooten-tour-van-de-gebroeders-de-witt staat een visualisatie van de Grand Tour op Google Maps, samen met informatie over de televisiedocumentaire die hierover in samenwerking met Omroep MAX is gemaakt en verslagen van andere delen van de reis die door het Johan de Witt-team van het Huygens Instituut zijn nagereisd.